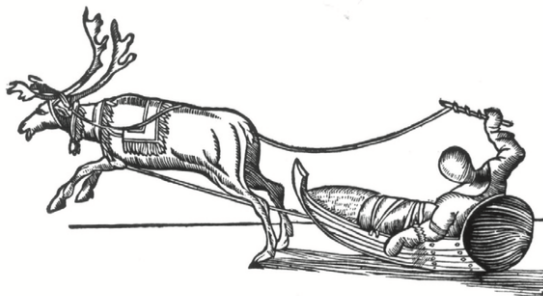

REKEN, ACKJAN OCH SAMEN

En av de mest efterhånga bilderna i skildringarna av samerna är den av renen som drar en same i en ackja. Under mer än 350 år kommer den att användas som ett slags grundmotiv över samiskt liv. Den äldsta versionen förekommer på den karta över Skandinavien som Olaus Magnus ger ut i Venedig

1539. Johannes Schefferus *Lapponia* som översätts till en rad olika språk på 1670-talet bidrar till att den närmast blir ett måste i de många utländska skildringarna av samerna. Motivet återkommer under 1700-talet, exempelvis på omslaget till Carl von Linnés *Flora Lapponica* och i en rad illustrationer under 1800-talet. I den växande barnboksgenren är den ett givet motiv, som i Zacharias Topelius *Sampo Lappelill* (1860).

Förklaringen till bildens framgång är förstås dess exotiska kvalitéer. Det okända vildjuret som tämjs och utnyttjas som dragdjur av en lika obekant folkgrupp växer sakta till ett lika ofrånkomligt som effektivt fungerande varumärke över den samiska kulturen. Ett varumärke som förpliktigar.

Samer med renar förevisas hos kungarna vid det senmedeltida Europas hov. I samband med de turnerande förevisningar av samer som förekommer under 1800- och 1900-talen är möjligheten att få åka i en ackja – om än försedd med hjul eller medar som dras över ett betonggolv nödtorftigt övertäckt med sand – en självklarhet, till exempel vid lappläget på Skansen.

Genom att bilden av renen som drar en same i en ackja kopieras, plagieras, varieras och upprepas om och om igen blir den till en slags stämpel som befäster bilden av den samiska kulturen som oskiljbar från rennäringen. Idén kommer att få ett starkt genomslag i rasbiologins tidevarv med genomgripande konsekvenser för den samiska befolkningen.

Icke renägande samer – som redan vid denna tid är i majoritet bland samerna – betraktas till slut inte längre som samer i rent laglig mening, vilket leder till att de fråntas sina hävdvunna jakt- och fiskerättigheter. De renägande samerna tvingas i sin tur mer eller mindre kvar vid sina näringar. Till det bidrar särskilda lappskolor som genom medvetet bristfälliga villkor ska härda de samiska barnen inför det hårda livet i fjällen.

Överst till vänster akvarell av David Klöcker Ehrenstrahl, 1671, Nordiska museets föremål. Därefter illustration ur Johannes Schefferus *Lapponica*, 1673, foto från Nordiska museets skådesamling 1947, Nordiska Museets arkiv samt bild från Carl von Linnés *Flora Lapponica*, 1737, Linnémuseet. På denna sida detalj ur Olaus Magnus *Carta Marina*, tryckt i Venedig 1572 samt dräktdockor föreställande samer från slutet av 1800-talet, i "Lapska arkivet", Nordiska museet.